

Nowe stanowiska *Poa chaixii* Vill. na Pomorzu Gdańskim

New localities of *Poa chaixii* Vill. in the Gdańsk Pomerania

MICHAŁ BULIŃSKI

M. Buliński, Katedra i Zakład Biologii i Botaniki Farmaceutycznej, Akademia Medyczna w Gdańsku, Al. Gen. J. Hallera 107, 80-416 Gdańsk, e-mail: michal@biology.pl

ABSTRACT: Five new localities of *Poa chaixii* Vill. have been found in the Gdańsk Pomerania. This montane species was reported from the region about one hundred years ago and up to now its presence has not been confirmed. Probably, *P. chaixii* appears again in the lowlands as a synanthropic plant.

KEY WORDS: *Poa chaixii* Vill., mountain species, synanthropic plant, northern Poland

Wstęp

Wiechlina Chaixa *Poa chaixii* Vill. (por. Mirek i in. 1995), zwana także sudecką (*P. sudetica* Haenke), jest zaliczana do roślin górskich (Zajac 1996). W przeszłości wymieniano ją z szeregu stanowisk na niżu (Abromeit 1898–1940), w tym z obszaru Pomorza Gdańskiego. Kilka stanowisk podał stąd Herweg (1914), jednak po II wojnie światowej nie były one potwierdzane (por. np. Schwarz 1967). Występowanie tej trawy na niżu budzi zainteresowanie, zarówno pod względem naturalności stanowisk, warunków występowania, jak i aktualnego rozmieszczenia. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie stanowisk *P. chaixii* znalezionych obecnie na Pomorzu Gdańskim.

Cechy gatunku, warunki występowania i rozmieszczenie

Poa chaixii, wg danych literaturowych (np. Zajac 1996), bywa niekiedy mylona z pokrewnym, niżowym gatunkiem – wiechliną odległokłosą *P. remota* Forselles. Cechy różniące oba taksony przedstawił B. Pawłowski (1938), można je również znaleźć w szeregu kluczy (m.in. Szafer i in. 1967, Falkowski 1974, 1982, Edmondson 1980, Rutkowski 1998). Zaobserwowano, że do cech wyróżniających *P. chaixii* należą: tworzenie gęstych kęp, silne spłaszczenie pędów liściowych ustawionych jak u kosaćca, nagle kapturkowate zaostrzenie wierzchołków liści, krótki i orzęsiony jęczyzek liściowy, nierównej długości plewy oraz brak wełnistych włosków u podstawy plewki dolnej. Ponadto okazy z Pomorza Gdańskiego charakteryzują się jasną zielenią i częstą obecnością w obrębie kępy pożółkłych liści.

P. chaixii występuje głównie w lasach w górskich rejonach centralnej i południowej Europy (Meusel i in. 1965, Edmondson 1980). W Polsce rośnie na łąkach, halach i upłazach, w strefie kosówki oraz w widnych lasach (Szafer i in. 1967, Falkowski 1974, 1982). W górach zajmuje mineralno-próchniczne świeże gleby mezotroficzne, silnie kwaśne lub kwaśne oraz preferuje miejsca o pełnym świetle lub z okresowym zacienieniem (Zarzycki 1984). Stanowiska niżowe wiechliny Chaixa uznaje się w Europie za synantropijne, gdyż trawa ta była nierzadko wysiewana, np. na trawnikach i pastwiskach (Edmondson 1980); nie znajduje to jednak potwierdzenia na terenie naszego kraju (Falkowski 1974 i 1982).

W Polsce *P. chaixii* rozpowszechniona jest w Karpatach i Sudetach, gdzie rośnie zwłaszcza w wysokogórskich zespołach traworośli (por. Matuszkiewicz 1981, Falkowski 1974, 1982). Na rozległym niżu w centralnej części kraju, w strefie wpływów klimatu kontynentalnego, brak jest w ogóle notowań tego gatunku. Stanowiska niżowe koncentrują się w pasie pojezierzy, od okolic Stargardu Szczecińskiego po okolice Olsztyna, przy czym wiele danych pochodzi sprzed kilkudziesięciu, a nawet stu lat (Abromeit 1898–1940).

Wszystkie stanowiska niżowe uznawane są za synantropijne (Zajac 1996, Zajac A., Zajac M. 2001), chociaż brak na to bezpośrednich dowodów. Być może na takiej ocenie zaważył fakt pominięcia tego gatunku w pracy W. Szafera (1930) o górskich roślinach naczyniowych na polskim niżu. Nie ma go również w geobotanicznym opracowaniu Pomorza (Czubiński 1950) oraz w publikacjach dotyczących gatunków górskich w regionie gdańskim (np. Markowski 1986). Z powodu uznawania niżowych stanowisk *P. chaixii* za synantropijne gatunek ten nie został uwzględniony w opracowaniu roślin rzadkich i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim (Zukowski, Jackowiak 1995).

Charakterystyka nowych stanowisk

Stanowiska *P. chaixii* stwierdzone obecnie na Pomorzu Gdańskim nie były wcześniej wymieniane w literaturze (por. np. Abromeit 1898–1940), natomiast dawne notowania nie miały potwierdzenia przez ostatnie kilkadziesiąt lat, mimo badań florystycznych (np. Schwarz 1967). Materiały zielnikowe złożono w GDMA. Oznaczenie gatunku dla stanowisk 4 i 5 (por. poniższy wykaz) zostało potwierdzone przez mgr Anetę Czarną.

Wykaz stanowisk *P. chaixii* zanotowanych w latach 1996–1999

1. Gdańsk-Oliwa, Dolina Czystej Wody (boczna od Doliny Radości), koło leśnej drogi, niedaleko ogrodów działkowych. Występuje tu nad wysiękami przy dopływie Potoku Oliwskiego, w płacie *Circaeo-Alnetum* oraz w dolnej partii strome-go, mszystego zbocza w buczynie. Grupa kilkadziesiątu kęp, nielicznie kwitnących. 14.06.1998.
2. Wdzydzki Park Krajobrazowy, koło Grzybowskiego Młyna, w dolinie rzeki Trzebiochy, niedaleko zabudowań (por. Buliński 1999). Wiechlina Chaixa rośnie u podstawy stromej leśnej skarpy, pod drzewostanem sosnowym, przypuszczalnie na zniekształconym siedlisku ubogiej postaci *Stellario-Carpinetum*. Pojedyncza kępa w stanie płonnym. 04.08.1999.
3. Park Krajobrazowy Dolina Rzeki Słupi, Gałąźnia Mała, grodzisko w lesie nad Słupią w pobliżu elektrowni. Rośnie na skarpie wału i na leśnej drodze wciętej w zbocze; okazy skupione są pod okapem drzew, w płacie nawiązującym do *Stellario-Carpinetum*. Kilkadziesiąt kęp, wiele kwitnących. 30.06.1999.
4. Wdecki Park Krajobrazowy (Bory Tucholskie), w dolinie rzeki Wdy, koło szosy z Tlenia, oddział 211 leśnictwa Zalesie, nadleśnictwa Osie. Występuje tu na zboczu nad zabagnieniem przyległym do szosy i przy brukowanej leśnej drodze, pod drzewostanem głównie sosnowym, na siedlisku *Tilio-Carpinetum*. Kilkadziesiąt kęp, szereg z nich kwitnących. 16.08.1996.
5. Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej, Kadyny, rezerwat „Kadyński Las” (por. Buliński 1997, 1998). Rośnie w części rezerwatu o charakterze parkowym, w miejscu dawnej budowli – na ruinach ceglanych zarośniętych krzewami (m.in. *Symphoricarpos albus*), pod okapem drzew liściastych. Kilka kęp, głównie płonnych. 17.06.1997.

Uwagi końcowe

Na obszarze Pomorza Gdańskiego stwierdzono pięć nowych dla niżu stanowisk *P. chaixii*, rozrzuconych od okolic Słupska, przez Gdańsk, Bory Tucholskie, po okolicę Elbląga. Wiechlina Chaixa występuje tu w lasach, głównie na siedliskach grądowych w dolinach cieków, w pobliżu miejscowości lub dróg. Lokalne populacje liczą od jednej kępy do kilkudziesięciu; najczęściej cechują się skąpym kwitnieniem.

Rozmieszczenie *P. chaixii* na Pomorzu Gdańskim pokrywa się w znacznym stopniu z występowaniem grupy gatunków górskich (Czubiński 1950), zajmujących tereny objęte ostatnim zlodowaceniem bałtyckim, o specyficznych cechach wilgotnego i chłodnego klimatu. Aktualnie zawsze notowano ją w lasach, nie stwierdzano natomiast w zbiorowiskach otwartych. Z podobnych siedlisk leśnych podawał ją np. O. Herweg (1914) w swojej florze okolic Wejherowa i Pucka, jednak autor ten w ogóle nie wymieniał *P. remota*, mógł więc mylić oba gatunki.

Nie można obecnie ocenić, czy nowe stanowiska wiechliny Chaixa pochodzą od stanowisk pomorskich, podawanych przez dawnych florystów, czy też są wynikiem współczesnego zawlekania. Trawa ta nie jest aktualnie stosowana w Polsce do wysiewu na łąkach i pastwiskach, co ułatwiałoby jej dziczenie i rozprzestrzenianie (Falkowski 1982). Jej pojawianie się na miejscach tak odległych od górskich stanowisk trudno powiązać z transportem wiodącym z gór przez ziemie pomorskie; trzeba jednak przyznać, że zawsze występuje tu w pobliżu siedzib ludzkich lub dróg. Dalsze badania nad rozmieszczeniem *P. chaixii* na Pomorzu Gdańskim oraz nad cechami lokalnych populacji i warunkami siedliskowymi tutejszych stanowisk być może rzucą nowe światło na pochodzenie tej rośliny na niżu.

Podziękowania. Pani mgr Anecie Czarnej z Akademii Rolniczej w Poznaniu składam podziękowanie za sprawdzenie oznaczeń materiałów zielnikowych.

*Praca zrealizowana
w ramach projektu badawczego finansowanego przez
Komitet Badań Naukowych (grant nr 6 P04G 078 15).*

Summary

Five new localities of a montane species *Poa chaixii* have been found in the Gdańsk Pomerania. The plant has not been reported from the region for the last tens years. There are no unequivocal data, whether the plant constantly occurs on this area or is dragged occasionally. All localities of *P. chaixii* in the lowlands are regarded as synanthropic ones. A future study of distribution, character of local populations and habitats of the species could probably help to explain an origin of its lowland localities.

Literatura

- ABROMEIT J. 1898–1940. Flora von Ost- und Westpreussen. – Berlin-Königsberg, 1248 ss.
- BULIŃSKI M. 1997. Operat ochrony flory. – W: Plan ochrony rezerwatu przyrody „Kadyński Las”. Mscr. Dla RDLP w Gdańsku, BULiGL, Oddział w Gdyni, Gdynia.
- BULIŃSKI M. 1998. Operat ochrony flory. – W: PRZEWOŹNIAK M., PANKAU F. (red.). Plan ochrony Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej. Mscr. Dla Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu, BPiWP „PROEKO”, Gdańsk.
- BULIŃSKI M. 1999. Operat ochrony flory. – W: PRZEWOŹNIAK M., PANKAU F. (red.). Plan ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Mscr. Dla Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, BPiWP „PROEKO”, Gdańsk.
- CZUBIŃSKI Z. 1950. Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 2.4: 439–658.
- EDMONDSON J.R. 1980. 16. *Poa* L. – W: TUTIN J.G., HEYWOOD V.H., BURGESS N.A., MOORE D.M., VALENTINE D.H., WALTERS S.M., WEBB D.A. (red.). Flora Europaea 5: 159–167. University Press, Cambridge.
- FALKOWSKI M. (red.) 1974. Trawy uprawne i dziko rosnące. – PWRiL, Warszawa, 598 ss.
- FALKOWSKI M. (red.) 1982. Trawy polskie. – PWRiL, Warszawa, 565 ss.
- HERWEG O. 1914. Flora der Kreise Neustadt und Putzig in Westpreussen. – Ber. Westpr. Bot.-Zool. Ver. 37: 85–331.
- MARKOWSKI R. 1986. Warunki zachowania zasobów genowych wybranych gatunków roślin górskich w regionie gdańskim. – Acta Univ. Lodz., Folia sozol. 3: 161–172.
- MATUSZKIEWICZ W. 1981. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – PWN, Warszawa, 297 ss.
- MEUSEL H., JÄGER E., WEINERT E. 1965. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. Karten. – 2 Veb Gustav Fischer Verlag, Jena, 258 ss.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 1995. Vascular plants of Poland – a checklist. – Polish Bot. Studies, Guidebook Series 15: 1–303.
- PAWŁOWSKI B. 1938. Wyklina sudecka (*Poa Chaixii* Vill.) i pokrewne gatunki w Polsce. – Sprawozdanie Komisji Fizjogr. PAU 71: 105–130.
- RUTKOWSKI L. 1998. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej. – PWN, Warszawa, 812 ss.
- SCHWARZ Z. 1967. Badania nad florą synantropijną Gdańska i okolicy. – Acta Biol. Med. Soc. Sc. Gedan. 11: 363–494.
- SZAFER W. 1930. Element górski we florze nizu polskiego. – Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. PAU, 69/Ser. III, 29/Dz. B, 3: 1–112.
- SZAFER W., KULCZYŃSKI S., PAWŁOWSKI B. 1967. Rośliny polskie. – PWN, Warszawa, XXVIII + 1020 ss.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Wyd. Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, 714 ss.
- ZAJĄC M. 1996. Mountain vascular plants in the Polish Lowlands. – Polish Bot. Studies 11: 1–92.
- ZARZYCKI K. 1984. Ekologiczne liczby wskaźnikowe roślin naczyniowych Polski. – Instytut Botaniki PAN, Kraków, 45 ss.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. (red.). 1995. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. – Prace Zakładu Taksonomii UAM w Poznaniu 3: 5–141. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.